

Obsah

Úvod.....	7
Část I. OTÁZKY A PROCES	11
1. kapitola: Otázky migrace jako společenské tabu.....	11
2. kapitola: Proč migrace roste.....	25
Část II. HOSTITELSKÉ SPOLEČNOSTI: VÍTÁNÍ PŘISTĚHOVALCŮ NEBO ROZTRPČENÍ?	49
3. kapitola: Sociální následky.....	49
4. kapitola: Ekonomické následky.....	97
5. kapitola: Migrační politika a její chybné chápání	119
Část III. MIGRANTI: POCITY KRIVDY NEBO VDĚČNOST?	126
6. kapitola: Migranti – vítězové v procesu přesídlení.....	126
7. kapitola: Migranti – poražení v procesu migrace	148
Část IV. TI, KTEŘÍ ZŮSTÁVAJÍ DOMA	155
8. kapitola: Politické důsledky migrace.....	155
9. kapitola: Ekonomické důsledky migrace.....	169
10. kapitola: Ponechání napospas?	190
Část V. PŘEHODNOCENÍ MIGRAČNÍ POLITIKY.....	201
11. kapitola: Národy a nacionalismus	201
12. kapitola: Jak zajistit, aby migrační politika sloužila svému účelu?	214
Seznam literatury a zdrojů.....	243
Rejstřík.....	252

Úvod

Dívá se na mě, zatímco píšu tuto knihu – Karl Hellenschmidt. Už to není mladý imigrant bez peněz – v době, kdy byla fotografie pořízena, měl oblek, anglickou manželku a šest malých dětí. Dívá se do objektivu sebejistě, ještě nemá tušení, že jeho rodina bude brzy zničena protiimigračním rasismem první světové války. Británie brzy začne bojovat za obranu civilizace proti barbarským Hunům, a Karl je jedním z nich. Civilizace v masce Johna Bulla¹ z bulvárního plátku zahrne Karla Hellenschmidta do svého vymyšleného seznamu nepřátelských agentů. Civilizovaný dav v noci zaútočí na jeho obchod a jeden z představitelů civilizace se pokusí uškrtit jeho manželku. Karl je internován jako nepřátelský vetřelec, jeho manželka podlehne smrtelné depresi, dvanáctiletý Karl Hellenschmidt mladší musí odejít ze školy a vést obchod. A potom sotva o dvacet let později přijde další válka. Karl Hellenschmidt mladší se přesouvá domů a mění si jméno – stává se Charlesem Collierem.

Mnoho z nás je potomky imigrantů. Přirozený pocit sounáležitosti se snadno může proměnit v niternou bezcitnost, jejíž obětí se stala i moje rodina, ale takové reakce na imigranty nejsou obecné. Letos jsem náhodou potkal muže, jehož otec byl při protiněmeckých nepokojích na druhé straně. Jeho rodina pochopila, že nevinným přistěhovalcům bylo tenkrát ukřivděno, a to mě zasáhlo.

Můj dědeček emigroval z chudé německé vesnice Ernsbach do nejbohatšího města v Evropě – do Bradfordu. Tento přesun nejen ze země do země, ale navíc z vesnice do města je typickým příkladem moderní migrace z chudých zemí do bohatých. Jakmile však dědeček dorazil do Bradfordu, jeho mladický smysl pro dobrodružství narazil na určitě meze – přišel rovnou do oblasti, která už byla

¹ Britská obdoba amerického „strýčka Sama“ – vymyšlená postava znázorňující povahu typického Angličana (pozn. překl.).

tak přeplněná dalšími německými přistěhovalci, že byla známá jako „Malé Německo“. Na stejné meze narážejí i dnešní migranti. O století později Bradford už není nejbohatším městem v Evropě, obratem kola štěstěny je teď mnohem méně bohatý než Ernsbach. Bradford zůstal městem příchozích a také městem plným napětí. Jediný člen britského parlamentu, který patří k Respect Party (což je v zásadě strana islámských extrémistů), byl zvolen díky hlasům imigrantů a je z Bradfordu. Tentokrát jsou ale někteří z imigrantů skutečně nepřátelskými agenty: čtyři z nich spáchali sebevražedné bombové atentáty, při nichž bylo v Londýně zabito 57 lidí. Imigranti mohou být jak pachatelé bezcitných činů, tak i jejich oběťmi.

Tato kniha je částečně pokračováním mé práce týkající se nejchudších společností – miliardy nejchudších. Úsilí lidí dostat se z těchto zemí na bohatý Západ je pro mě jak osobní, tak i profesionální problém, a zda je výsledný exodus pro ty, kteří zůstali doma, přínosný či škodlivý, je složitá, ale důležitá otázka. Na naší planetě existují velmi chudé společnosti, a přesto je dopad západní politiky na ně bezděčný a nedoceněný. Přínejmenším bychom si měli být vědomi toho, co těmto společnostem způsobujeme. I své přátele vidím rozpolcené mezi povinnostmi zůstat doma a povinnostmi naplno využít svých možností.

Tato kniha je ale také kritikou názoru převažujícího mezi liberálními mysliteli – skupinou, jejímž jsem členem, – že moderní západní společnosti by měly přijmout postnárodní budoucnost. S ohledem na osud mé vlastní rodiny by ode mě všichni měli očekávat, že budu nadšeným podporovatelem tohoto nového všeobecně přijímaného názoru. Na hranicích států ukazujeme tři různé pasy: já jsem Angličan, Pauline je Holanďanka, která vyrostla v Itálii, a Daniel, narozený ve Spojených státech, hrdě předvádí svůj americký pas. Moji synovci jsou Egypťané, jejich matka je Irka. Tato kniha je stejně jako mé předchozí knihy psána ve Francii. Jestli tady kdy byla nějaká postnárodní rodina, tak je to určitě ta moje.

Ale co kdyby to tak dělal každý? Představte si, že by se mezinárodní migrace stala dostatečně běžnou na to, aby zrušila smysl

národní identity – společnosti by se staly opravdu postnárodními. Záleželo by na tom? Já si myslím, že velice. Takový životní styl, jaký má moje rodina, je závislý na lidech, jejichž identita zůstává zakotvená. Potenciálně na nich parazitujeme, protože nám poskytují funkční společnosti, mezi nimiž si vybíráme. V zemích, které zkoumám – multikulturní společnosti Afriky, – jsou neblahé následky slabé národní identity zřejmé. Vzácni skvělí vůdci jako Julius Nyerere, první prezident Tanzanie, za vytvoření společné identity mezi svými lidmi bojovali. Není ale národní identita negativní? Nevede zpět k těm proti-hunským nepokojům? Nebo ještě hůř – kancléřka Angela Merkelová, významná evropská lídryně, vyjádřila obavy z toho, že oživení nacionalismu by znamenalo riziko nejen rasových nepokojů, ale dokonce i války. Uvědomuji si, že tyto obavy musím věrohodně rozptýlit přijetím hodnot národní identity za své.

Ještě více než u svých předchozích knih jsem teď závislý na celém mezinárodním šiku dalších akademiků. Někteří z nich jsou moji kolegové a partnerští badatelé, s jinými jsem se nikdy nesetkal, ale mohu čerpat z jejich práce prostřednictvím toho, co publikovali. Moderní akademické úsilí je uspořádáno mezi ohromné množství specialistů, dokonce i v oblasti ekonomiky migrace pracují vysoce specializovaní badatelé. Pro tuto knihu jsem potřeboval odpovědi na tři typy otázek: Co určuje rozhodnutí migrantů? Jak migrace ovlivňuje ty, kteří zůstávají doma? Jak ovlivňuje původní populaci v hostitelských zemích? Na každou z těchto otázek existují jiní odborníci. Já jsem ale čím dál víc docházel k názoru, že migrace není primárně otázkou ekonomiky. Je to především sociální fenomén, což pro akademickou specializaci otevřelo Pandořinu skříňku, a překonat tyto odlišné analýzy bylo etickou otázkou: Jakým morálním měřítkem soudit různé vlivy? Ekonomové mají poněkud zlehčující etický systém nazvaný utilitarismus, který se hodí pro typickou otázku „Proč se to stalo standardem?“. Pro otázku, jakou je etika migrace, je ale žalostně nedostačující.

Výsledná podoba knihy je pokusem o vytvoření společné analýzy široké škály nesourodých specializovaných výzkumů napříč

společenskými vědami a filozofií morálky. V rámci ekonomie pro mě byly klíčové spisy George Akerlofa, které obsahují inovativní myšlenky týkající se identity, dále spisy Frédérica Docquiera kvůli jeho pečlivému zkoumání migračního procesu, a zvláště diskuse s Tonym Venablesem o ekonomické geografii a o modelu, který je analytickým tahounem této knihy. V oblasti sociální psychologie jsem čerpal z diskusí s Nickem Rawlingsem a z prací Stevena Pinkera, Jonathana Haidta, Daniela Kahnemana a Paula Zaka. Ve filozofii jsem se poučil z diskusí se Simonem Saundersem a Chrisem Hookwayem a také ze spisů Michaela Sandela.

Exodus je pokusem zodpovědět tuto otázku: je migrační politika přiměřená? Jen položit takovou otázku vyžaduje určitou míru odvahy – pokud zde někdy bylo nějaké vosí hnízdo, tak ho představuje migrace. I když je toto téma pravidelně na vrcholu zájmu voličů, až na vzácné výjimky je literatura týkající se migrace omezená a příliš odborná nebo hodně filtrovaná v důsledku obhajoby některého silně zastávaného názoru. Snažil jsem se napsat upřímně otevřenou knihu, která bude dostupná pro všechny. To je důvod, proč je krátká a proč její styl není odborný. Některé argumenty jsou spekulativní a neortodoxní. Pokud tomu tak je, upozorňuji na to. Na této úrovni doufám, že bude stimulovat specialisty, aby vykonali práci potřebnou pro rozhodnutí, zda jsou tyto spekulace podložené. Především ale doufám, že důkazy a argumenty v této knize otevrou všeobecnou diskusi o migrační politice, která se povznese nad hlučně vyjadřované dramaticky polarizované názory. Tento problém je příliš důležitý, než abychom u nich zůstali.

Část I

OTÁZKY A PROCES

1. KAPITOLA

Otázky migrace jako společenské tabu

Migrace chudých lidí do bohatých zemí je fenomén zatížený negativními asociacemi. Přetrvávání masové chudoby ve společnostech miliardy nejchudších je urážkou 21. století. Mnoho mladých lidí, kteří jsou si vědomi existence bohatšího života jinde, zoufale touží odejít a někteří z nich uspějí, ať už legálními či nelegálními prostředky. Každý hromadný odchod je triumfem lidského ducha, odvahy a důmyslu porážejícího byrokratické bariéry zavedené bohatými, kteří mají z imigrantů obavy. Z této emotivní perspektivy je krutá každá migrační politika, která nepředstavuje otevřené dveře. Ta samá migrace přesto může být také ukázána jako sobecká. Odpovědnost k ostatním, kteří žijí v ještě zoufalejších podmínkách, je ignorována, když pracující lidé opouštějí ty, kteří jsou na nich závislí. Podnikavci ponechávají ty méně schopné svému osudu a z této emotivní perspektivy by migrační politika měla brát ohled na ty, kteří zůstávají doma a jež migranti neberou v úvahu. Ta samá migrace může být dokonce ukázána jako obrácený akt imperialismu – jako pomsta kdysi kolonizovaných. Migranti budují kolonie v hostitelských státech, přesměrovávají jejich zdroje, soupeří s místními chudými obyvateli a podkopávají jejich hodnoty. Z této emotivní perspektivy by migrační politika měla chránit ty, kteří zůstávají na místě. Migrace je emotivní, ale emotivní reakce na její údajné účinky může namířit politiku jakýmkoli směrem.

Téma migrace bylo zpolitizováno ještě dříve, než stačilo být zanalyzováno. Stěhování lidí z chudých zemí do bohatých je jednoduchý ekonomický proces, ale jeho účinky jsou komplikované a veřejná migrační politika se musí s touto komplikovaností smířit. V současné době se migrační politika silně liší jak v zemích původu migrantů, tak v hostitelských státech. Některé vlády v zemích původu emigraci aktivně podporují a mají oficiální programy, které udržují kontakty s jejich diasporami, zatímco jiné odchod omezují a diasporu považují za své oponenty. Hostitelské státy se zase silně odlišují v celkové míře imigrace, kterou povolují. Od Japonska, které se stalo jednou z nejbohatších společností na světě a přitom zůstává imigrantům naprosto uzavřené, až po Dubaj, která se také stala jednou z nejbohatších společností na světě prostřednictvím imigrace tak rychlé, že 95 procent populace, která zde nyní sídlí, je nepůvodní. Jednotlivé státy se dále odlišují v tom, jak selektivní je skladba imigrantů. Austrálie a Kanada jsou mnohem náročnější než Amerika, pokud jde o požadovaný stupeň vzdělání, zatímco Amerika je zase náročnější než Evropa. Odlišují se i v právech imigrantů, kteří se do země dostali, a to od zaručení právní rovnoprávnosti s původními obyvateli zahrnující právo přivést příbuzné až po smluvní pracovníky bez jakýchkoli občanských práv. Liší se také v povinnostech migrantů. Někde jsou směřováni, aby žili rozptýleně v určitých lokalitách, a požaduje se, aby se naučili místní jazyk. V jiných státech se mohou shromažďovat na místech, kde používají svůj mateřský jazyk. Liší se dále v tom, zda by migranti měli být vedeni k asimilaci nebo zda mají být zachováány kulturní rozdíly. Nenapadá mě jiná oblast veřejné politiky, kde by rozdíly mezi státy byly tak výrazné. Odráží tato různorodost sofistikované reakce na rozdílné okolnosti? Pochybuji. Spíše se domnívám, že rozmary ve vytváření migrační politiky odrážejí negativní souvislost mezi přílišnou emocionalitou a nedostatečnou znalostí.

V migrační politice se střetávají spíše hodnoty než důkazy. Hodnoty mohou analýzu určovat jak v dobrém, tak ve špatném smyslu. Ten dobrý znamená, že dokud nevyřešíme své hodnoty, nemůžeme

vytvořit normativní hodnocení ať už migrace nebo čehokoli jiného. Etika ale určuje analýzu i v negativním smyslu. V nové obsažné studii psycholog morálky Jonathan Haidt ukazuje, že ačkoliv se jejich morální hodnoty liší, lidé mají tendenci se sdružovat do dvou skupin.² Haidt úžasným způsobem předvádí, že závislost na tom, ke kterému uskupení hodnot se lidé hlásí, odpovídá jejich morálnímu posuzování určitých otázek. Argumentace je utvářena spíše než čímkoli jiným právě morálním úsudkem. Lidé tvrdí, že jejich argumenty zdůvodňují a vysvětlují jejich úsudek, jenomže ve skutečnosti se chápeme argumentů a využíváme je tak, abychom legitimizovali úsudky, které jsme si už udělali na základě našeho morálního vkusu. K žádné významné otázce nejsou důkazy seřazeny výhradně jen na jedné straně sporu a rozhodně tomu tak není u migrace. Naše etika určuje argumentaci a důkazy, které jsme připraveni akceptovat. Důvěřujeme nejtenčím stéblům ve větru, pokud jsou spojena s našimi hodnotami, a protichůdné důkazy zavrhneme s přívalem opovržení. Pokud jde o migraci, morální city jsou polarizovány. V každém táboře budou brána v úvahu jen ta fakta a argumenty, které podporují předsudky jeho příslušníků. Haidt názorně ukazuje, že tato hrubá předpojatost se týká mnoha otázek, ale u migrace jsou tyto tendence ještě silnější. V liberálních kruzích, které poskytují k většině politických otázek velmi informované diskuse, je migrace tabuizovaným tématem. Jediný přípustný názor je naříkat nad všeobecnou antipatií k ní. Docela nedávno ekonomové lépe pochopili strukturu takových tabu. Jejich účelem je chránit smysl pro identitu zastíněním důkazů, které by jej mohly zpochybnit.³ Omezováním toho, co je vyřčeno, vás tabu chrání před potřebou zakrýt si uši.

Zatímco spor o důkazy může být v principu rozřešen tím, že jedna strana je donucena uznat, že se mylí, nesouhlas týkající se hodnot může být neřešitelný. Když toto uznáme, rozdíly v hodnotovém úsudku mohou být alespoň respektovány. Nejsem vegetarián, ale nepovažuji vegetariány za pomatené pitomce, ani se nesnažím

² Haidt (2012).

³ Benabou a Tirole (2011).

své vegetariánské hosty násilím donutit sníst husí játra. Mým ambicióznějším cílem je přimět lidi, aby přehodnotili střetávání, které vzniká z jejich hodnotového systému. Jak vysvětluje Daniel Kahneman v knize *Thinking Fast, Thinking Slow* (Myšlení rychlé a pomalé), máme tendenci se zdráhat namáhavě přemýšlet nad patřičnými důkazy. Dáváme přednost unáhleným úsudkům, často založeným na našich hodnotách. Takové úsudky se většinou pozoruhodně jen přibližují pravdě, ale my na ně stále znovu spoléháme. Tato kniha vás má přenést přes vaše úsudky založené na hodnotách.

Já jsem přistupoval k migraci stejně jako kdokoli jiný také s názory podloženými svým hodnotovým systémem, ale při psaní této knihy jsem se je snažil odložit. V diskusích jsem zjistil, že migrace je tématem, na které má skoro každý člověk pevný názor. Lidé většinou své názory mohou podpořit trochou analýzy, já se ale ve shodě s výzkumem Jonathana Haidta domnívám, že ve většině případů jsou tyto názory odvozeny z předcházejících morálních preferencí spíše než z kvalitnějšího ovládnutí důkazů. Analýza na základě důkazů je neprůstřednou vestou ekonomie. Migrace má podobně jako další politické otázky ekonomické příčiny a důsledky, proto je ekonomika v popředí jejího politického hodnocení. Prostředky, které k tomuto hodnocení máme, nám umožňují lepší odborné řešení příčin a důsledků, kterých může být dosaženo jednoduše zdravým rozumem. Některé důsledky migrace, které obyčejné lidi znepokojují, jsou ale sociální. Ty mohou být do ekonomické analýzy zahrnuty, a já se o to snažím, zatímco ekonomové jsou k nim obvykle nenuceně přezíraví.

Elity, které ve skutečnosti politiku určují, jsou v křížové palbě. Na jedné straně jsou obávající se voliči vedení svým hodnotovým systémem, na straně druhé jsou nevyrovnané modely ekonomů a výsledkem toho je zmatení. Migrační politika se v jednotlivých státech liší, osciluje od otevřených dveří, které podporují ekonomové, až ke dveřím zavřeným, které preferují voliči. V Británii byly například dveře otevřené v padesátých letech, částečně zavřené v roce 1968 a znovu dokořán otevřené v roce 1997, a nyní

se opět zavírají. Putují také mezi politickými stranami – z těchto čtyř politických změn jsou jak labouristická, tak i konzervativní strana odpovědné za jedno otevření a zavření dveří. Politici často mluví tvrdě a jednájí měkce, velmi vzácně je to naopak, a někdy se skutečně zdají být zahanbeni preferencemi svých občanů. Švýcaři jsou mimořádní v tom, že obyčejní lidé mají moc vyvolat o svém řízení referendum. Jednou z otázek, u kterých tuto moc uplatnili, byla nevyhnutelně migrace a nositelem všeobecných obav bylo referendum o pravidlech pro stavbu mešit. Švýcarská vláda byla tak zahanbena názory voličů, že se okamžitě snažila prohlásit výsledek referenda za nelegální.

Morální postoje k migraci jsou zavádějícím způsobem spojeny s postoji k chudobě, nacionalismu a rasismu. Současné vnímání práv migrantů je utvářeno provinilými reakcemi na různé chyby z minulosti, ale racionální diskuse o migrační politice je možná pouze v případě, že toto vnímání odložíme stranou.

Existuje morální povinnost pomoci velmi chudým lidem, kteří žijí v jiných zemích, a umožnit některým z nich, aby se přestěhovali do bohatých společností, je jednou z cest, jak jim pomoci. Povinnost pomáhat chudým přesto ale nemůže znamenat všeobecnou povinnost povolit volný pohyb lidí přes hranice. Lidé, kteří věří, že chudí by měli mít možnost se přestěhovat do bohatých zemí, by jistě byli prvními oponenty toho názoru, že bohatí mají právo stěhovat se do chudých zemí. Nepříjemné to totiž připomíná kolonialismus. Tvzení, že lidé mají právo migrovat, protože jsou chudí, plete dohromady dvě otázky, které by měly být raději oddělené – povinnost bohatých pomáhat chudým a právo na svobodu pohybu mezi státy. Nepotřebujeme prosazovat druhé, abychom podpořili to první, protože je mnoho způsobů, jak naši povinnost pomáhat chudým naplnit. Pokud se společnost rozhodne neotevírat dveře migrantům z chudých zemí, může si vybrat alternativu, že bude štedřeji podporovat chudé společnosti v jiných oblastech politiky. Norská vláda například zavedla relativně přísná omezení migrace, ale přijala odpovídající štedrý program pomoci.